

INTERVJU MED TILDA OCH LEANDER LINDGREN, FRIGGESUND

(intervjun börjar med berättelse om slotterarbete)

- Man börja klockan fem på mornarna å börja å slå då å en höll på till sju på kvällarna. Å då börja dom alltid gubbarna, dom var många, dom begagna liar å slog med då dom hade ingen maskin. Ja, kanhända dom hade nån, men annan slog dom med lie mycket. Å då börja dom, jag vet säkert det var en backe vid bruket, dom börja där å slå å rabba då hela vägen ut å hela raa, dom var väl en 15-20 stycken, det var mycke dagsverke det där för bruke på den tiden för dom hade en 20 hästar. Å sen dom hade rabbat de där då så fick dom ta svalarna då å började slå för hand med lie, å då satte dom en före som var morsk att slå då förstås. Men då var det en som var väldigt styv att slå, dom kalla den där för Johannes, han fick gå före han, då var dom tvungen å följa efter dom andra för dom gjorde ju slag med lien efter varandra, det blev ju som en gata de där, då var dom tvungen å följa efter med de där då naturligtvis. Å sen var de te å kvinnfolk som räfsa då å satte upp hässja då, hässja för hand då. Dom hade väl hasor å körde ihop med då fast dom var väl hemmagjorda då. Inte var det som nu, nu har dom en traktor som kör ihop. Men då var så mycket folk då, så hade dom arrendatorer, dom kunde vara där i en vecka för ingenting, dom hade skrivit på kontraktet på deras arrende att dom skulle göra en veckas dagsverke åt bolaget på slottern, då fick dom vara en hel vecka där å slå de där skördarna. Dom kalla de där för skördar de där, arrendatorerna. Å den som inte kunnat komma ifrån, arrendator, fick leja en karl i stället för sig, fick betala den där, men dom fick inte nåt betalt av bolaget för de där. Nä. Ja,

- Fick dom nån särskild förplägnad när det var slotter?

- Nej, jo, dom bryggde slotteröl bolaget, så dom fick tocket då.

- "Å gubbarna var full så de nästan kunde ha huggit sig,

- Ja, de vart gammalt de där ölet, de jäste de där ölet, de vart gammalt, så då vart man ju full när man drack då. Ja, så komma dom från bolaget, för att få de där karlarna, det var bra många som komma dit extra, men dom hade inte nåt rum åt en, så dom fick inte nåt rum, så dom fick ligga i en lada eller nån logs, dom fick leva på törskaffning, smörgåsar när dom hade med sig å tocke dära. Dom fick gå in i den där gårn då å koka sig nåt kaffe men annars fick dom ligga där på nån hötoft då. Likaså var de när dom höll på å flöta å, dom hade inte nån bostad då heller, dom fick ligga i hö å leva på törskaffning. Ja, så dä var tin då ... å la de där då, men dä skulle va mycke folk då. Dom hade mycke folk inne i laorna, till å me smederna fick ta sig ledig dom å å vara med å la hö. Jag minns de var en gammal bruksarbetare som var här när vi skulle äta middag, då hade vi ju lite mjölk med i flaskan å några smörgåsar som vi skulle äta å den där gubben han satt där å arbeta med halsen på flaskan å så tog en en pinne som han tjuta så här i halsen på flaskan den där gubben, å till slut så,, men vad gör du, sa dom, vad gör du? Ja, mjölken är så sur så hon rinner inte genom halsen på flaska. Men han tala om då att dä är kärnmjök som jag köpte på herrgårn sa han, de är väl fjorton dagar sen jag köpte den, men det var en liten skvätt kvar i flasken. Men hur kunde du väl få dä i flaskan då? Ja, jag ruska bra nog så tog jag en tratt å höllde i sa han. Dä var en snål en gubbe de där, han hade pengar, men snål.

- Var det i Moviken?
 - Det var på Hedvigsfors det.
 - Kan ni berätta nånting om ert föräldrarhem i Hedvigsfors?
 - Ja, vi var 5 syskon vi, å min far börja i smedja han som liten pojck med sin far, det var undan för undan det där pojckarna, dom var 3 bröder, 4 är dom, å då börja dom då i smedja å min far komma dit som spiksmed

Dom gjorde spik å på den tiden. Dä var inte te å köpa spik då ä. Dom hade en liten liten hammare, Ni har kanske sitt den där borta. Han gick väldigt fort den där, så här knackade han på å dä kunde inte tocken som helst smi de där ä. Då hade dom 5 tocken där järntenar i en härd då å värmd de där å sen kunde han väl få en 4-5 spikar utav å värma en gång, men då de var slut på dä så fick han gå dit me nya som var het då, men han fick gno så här med näven å så här, annars hade de vart platt, den där hammarn gick så väldigt kvick. Å så var det ju som en sax då som dom nöp av me, de var ungefär två stycken som stod där med en tång å satt i ett höl, å så knackade de ner då å så vart det huve på spiken. Såna spikar begagna dom förr i tiden å spika i kärrhjul å tocke där då dom satte på band på dom. Ja, å min far var den sista han som hade sl... dom kallan för släggdänga för då han sluta å smida fick en ta emot härnet, dom kalla de där för härnat där dom värmd järnet. De fick han ta emot å ta hand om å då han var släggräng, då hade han en krona om dan å vi var fem syskon som skulle leva på de där, å jag såg en motbok som han hade, han tjänste 290 kronor per år å de kunde gå uppåt 300 nåt år, hela året. Men då fick dom tocke där gracham, säd på barna fick dom ut vissa tider dä var förmöner dom kalla de där, så jag såg de stod i boka de där hur mycke säd dom skulle ha, jag har inte den där boka kvar för Hahne skulle titta i den där. För de var nog svårt många gånger för vi var ju 5 ungar då som skulle leva av de där, man tog ut säd då på magasin, bolage. Dom drog säden på dragkälke. Ja, emellertid så fick han ta emot härna efter sin far men de var bara dagsasmide då för de andra bröderna, dom var ju gamla dom å hade sina pojkar å fick göra mycke ackordsarbete, dom gjorde mycke ackordsarbete draggar å smistäd å stämpelyxor; ja, stämpelyxor fick vi vara med på å fila siffror som dom tryckte med, men annars fick min far å en bror till han dom fick

smi för de mesta på dagsverke, laga kärrboningar å göra lite av varje åt dom som komma dit, å då var de inte några stora dagpenningar. Jag hade 13 öre timmen då jag började som slagdänga åt min far å då var de tio timmar, så då vart de 1:30 om dan. Då var inte mycke dä, men dä gick ändå, tiden gick. Men då var det årsräkning, dom hade inga pengar då på den tiden så dä var hela årets räkning, man gruva sig för å gå på kontoret å begära när dä var nån helg så där när dä var jul å tocke dära så skulle man skicka efter nån liter då var en tvungen å få lite pengar, men en gruva sig å gå på kontoret å begära 25-30 kronor, för en skulle väl ha lite då. Dom tyckte väl då att man tog ut för mycket på bolaget, dom var skyldiga då bolaget, man tog ut 350 rög å 350 korn, kilo de där, varenda månad, som vi tog ut då på bolaget, å dä skulle betalas dä å, å så fick en ta en strömmingstunna, dä var tunnor då på den tiden, som var större en kaggar, då dela dom de där två stycken då, såga den där mitt itu då å dela de där i varsin halva, sen lotta dom de där halvorna ifall de skulle bli nåt mer på den ena ändan eller den andra ändan så lotta dom de där, de var te å äta strömming, dom stekte strömming. Jo dä var på det viset, men dom hade sina jordbitar å allting, å sen då de var slottern å dä var ledigt över helga så tog dom brandspruta som dog drog dit till smedja, den var väl på nå hjul, så dom drog den dit, å så spruta dom över hela smedja om de skulle vara några gnistor som skulle ta eld då. De skulle dom göra medesamma då, sen fick dom göra kväll då å klä om å hålla helg. Sen var de te å klä majstång då å vi ungar då fick ränna å riva gräs som dom fick klä stängen med, å så var dom där då gubbarna å reste den där på nåt vis. Sen börja det då, då börja gubbarna å smaka på, å då kunde dom bli lite livade då. Å sen var de då på logen å dansa då. Min far han spela på den där dansen i många år han. Han var till Amerika först, han var väl där några år

då, sen kom han hem. Han var väl en 25 år då när han for iväg. Var det där ni också spela i musiken. Han spela fiol när han var på dansen då. Sen på slåttern då skulle dom slå själv gubbarna då förstås, dom fick slå smederna men inte dagsverkarna, dom var tvungen då å ha dom på jordbruket, men smederna fick en vecka dom, men de skulle vara nåt starkt då å, så då skicka dom efter nån liter då så de va te å supe två dagar, dom börja från tisdag. Nä, då börja dom å slå då, men då slå dom för hand å hade lia å slå med, hässja, tröska, å de va inte å göra ifrån sig på en vecka så en fick fara dit sen då å la då. Jag vet vi hade tåkten över affärn på ... fick gå uppöver dit, så dä var inte så nära till dä. Men då bruka vi ha då en å två kor då så vi hade å mjölka å leva, å på sommarn var de då fiska vi. Min bror å jag vi börja på å bli så gammal så vi kunna börja på å fiska då, vi fiska då varenda dag så vi hade fisk å komma hem, de var å äta töcket då. Spå ut den andra maten. Å så baka bor då, hon kunde baka tre dagar å fick hem mjöl från kvarnen då. Så gjorde dom skrackorna själv då dom slakta nånting så stöppa dom i den där, men dom skulle göra ren tarmarna själv då, så skulle dom vända dom där tarmarna å så gnissa dom de där i snön då, dom var ju inte nå ren dom där tarmarna ini ä. Gjorde ren dom så gott dom könna då, sen sköljde dom dom då. Sen stoppa dom i kött å gryn då, dä var väl inte så mycke kött, de var väl mest gryn. Dom kalla de där för skravkorv, dom har tocke där nu å, så hängde dom de där uppe i take på ett spett. Å då var de inte så hygieniskt på den tiden, då sopa dom golve med en kvast som var hengjord å de vart dam dä, å alltihop gick upp i take till de där korvarna, å så hade dom brödspett i taket hängande där å, men de kom upp darm på de där då. Men bra mädde vi, inte vart vi nå sjuka ä. Jag minns en gång, jag hade difteri, dä var bra många. Förvaltaren här som hette Hägg, han var ju som kung han på bruke, allt vad han

sa var kungsord dä. Då var inge annat att rätta sig efter på den tiden. Dom bruka ha föreläsning ibland på skolan på söndagarna, jag var bara liten pojk då, jag bruka va där jag å, å då läste han i nån bok då för gubbarna där på bruke, å då sa dom att det var några spioner som for å åkte å kalla de där för ryska ... å då sen han hade läst för folket sa han att jag hör att ni talar om såna där bolsjeviker sa han som kommer hit skall ni köra iväg dom sa han. Ja, de var allihop dä, ja, dä skulle dom då göra, inte ville dom ha reda på nån politik hur dä stod till på den tiden. Å de var ingen annan tidning än Hudiksvallsposten å dä var ju en högertidning dä. Man visste inte av nån annan.

- När kom arbetarrörelsen till bruket då?

- Ja, dä var nog, jag kan inte säga vilket årtal dä var, de var i alla fall sen dom byggde den nya masugnen, men jag var inte där då dom bilda den, i Moviken då. Men dä var nog samtidigt, för jag vet det var gubbar där som börja på å bråka i de där förstår du att dom skulle bli organiserad, men dom blev efterhölle dom där som börja på å bråka, så dom vart ju avsatt till slut å. Jag vet att i Moviken när jag var där å börja dom där å, men jag var inte med först i början för jag stanna här för jag hade nyss kommit hem, jag hade varit ute överallt, för jag visste hur det gick till med tocke där fackföreningar å allting. Men dom hade gjort en lista å skriva upp på att dom skulle bli organiserad. Men då var dom så rädd en del då för då sade dom att jag tror att jag stryker mig, sade den ena, för annars kan vi uppsagda från husrum å allting, ja dom vart stryken för den gången, det vart ingenting då ä. Så där var det på den tiden. Ja, jag minns, men det hör väl inte dit, när jag jobba där på Ström var det ingen fackförening där då ä, då var det ändå en där som skulle bilda fackförening å då skulle vi gå ner till sågbäcken där å ha möte

där å då spela ja fiol för ja hade fiol mä, å så va dä en tell ifrån Hassel som spela. Så vi gick före mä fiolerna å spela en marsch vi - men dä där kunde man inte ... skulle bilda en fackförening där. Å dä var mycke löst folk där för nå byggherrar. Men vet du hur dom gjorde då? Jo dom var avskeda - vi vart avskeda allihop i Lösö å fick flytta, sluta, dom hade inge arbete åt oss. Men dä var en del som hade ve fabriken där, arbeta där å var bofast, dom geck inte mä på dä där dom. Men sen då så vart dä föll såna där fabriksarbetare, utan dä var mest bara löskärrar dä där som skrev på den där lista. Men för te bli fri dä där så avskeda dom dom. Ja, så geck dä till. Men dä var ju på Ström dä.

- Skall Ni berätta någonting om vilka nöjen Ni hade i Hällviksfors när ni hade fritid? Ni när Ni flyttade till Noviken?

- Ja dä var inte stora nöjen dä. Ja, dä var dä då - dä var en pöjk som hade dragspel då, han bruka alltid ha ett par nubbar den där - bruka alltid komma fram nå på söndasettermiddane. Men inte var ja mä på dä där, ja var för liten å för ung ja då på den tiden. Men ja vet ändock. Då gömme han dä där dragspele i en lada innan han komme fram te bruke, men när dä vart kväller då så där sju, åtta, nie - då pigerne på herrgårn var ledi, då feck en höra han vart etter dragspele. Då kom han å spela ... Dä var te gå te en la'a då å försöka dansa i en la'a, sa dom då. För ja vet, dom hade laer neri dänne bolage som var bra nock te gölv å i en del. Där bruka dom dansa då. Dom hade inge annat dansställe då ä på den tiden. Men dä vart lite bättre sen, dä vart dä. Dom bruka drick ut jula där trettondan, då bruk dom höll till i ett ställe dom kalla för målarverkstan, feck vära där då, hölla till där å dansa där. - "På herrgårn å". - Nää, inte ilag ve herrskape där. Dä var herrar där från andra höll som kumme dit då. Då fick vi vara

mä mä dä här hornmusiken när dom stog där å spela för dom. Jo - dä dansa dom etter den där musiken. Å dä var väldigt svängande dä. Annars så varn'te just nå nöjen där. Ja - nog hade 'an en boll, loboll å töcke där. Så dä var idrott å, då på den tiden.

- Fanns det några föreningar eller någonting sådant, några religiösa föreningar eller godtemplarloger.

- Godtemplarloge var dä, dä var dä. Dä hade dom där ... å dom hade nå fester då iblann på den. Jag var mä jag å i den då ... Men då jag flytta tillbaka till Moviken, då bröt jag dä, då vart jag avfälling. Dä var int längre än kanske en måna. Men då hade jag ju sluta skolen. Dä var en annan förening ... men dä vart inge. Men ni - ni hade föll nånting på Moviken, den där klubben. - "Ja, vi hade ju godtemplarloge å". Ja, dä var godtemplarloge där å.

Hur gammal var Ni när Ni flyttade till Moviken?

- Ja var sexton år. Då arbeta ja ett år å sen gav ja mej iväg ut i världen å titta mä öm lite. Ja feck så lite betalt, ja velle ha mer betalt men ja feck inte dä. Dä var inspektorn som skulle bestänma dä, då ja skulle få påökt, å inte jag ä. Å dä där tyckte ja inte om.

...

- Var har Ni rest nåstans då?

-Ja, ja har rest lite överallt ja å pröva lite av varje. Ja har väre på sågverke å i Sandviken i smeja. Sandviken var ja - nää - ja ja jobba ve bryggeri där i Sandviken, gjorde pilsner. Så var ja i Forsbacka. Där var ja mä å gjorde plogar, Förbackaplogar. Sen köm ja te sjöss, Nordsjön, sen jobba ja nere i Skåne i kolgruverne i ... dä fattas lite i två år. Å så var ja lite överallt då... byggde en kraftstation där ... Oppe i Norrland har ja väre mä oppi kölningen å tocke där å. Arbeta på nå sågverk mä då. - "Å så har du vüre på sjön å". Ja, ja har dä ja. - "Å gått på luffen å". - Ja, man har försökt dä å.

När inte dä fanns nå jobb. Dä fanns i nå gott om arbete då som nu i.

- "Då hade du följe mä en söm gick mä - dä var dä sömmar ju å då gick han mä pjäxer". - Jaa - dä var en gardist, han var värvad den där - han hade tocka tushpjäxer, mjuka ena. Å dä var mesömmarn då.

" - Å då skulle dom ligga i en bakstuga å då fick dom tag i en fiol."

Ja - vi var tre i följe då. Ja, vi skulle ligga där, dä var på hösten dä å, så vi feck göra en brasa där så - vi gjorde en stora brasa på spisen, å då hängde en fiol där. Å ja tog å spela nära polsker på den där fiolen ja å de där bägge dansa å dä vart ett väldit liv. Dom komme in gummerna å säj, "ja den där ä inte lessen sir ja" sa dom.

Så ve feck mat å äta där å - bodde bra där vi. Värmt å allting.

... när jag vart gift så vart ja ju fast inställd. Dä var ja i

- Å så gjorde ni ...

- Dä var då när vi komme hem på vintern - dä var före jul - juldan kom ja hem. Då kom ja ner ifrån Halland, ja var där på järnvägsbygge då hela hösten. Så sluta ja där å så for ja hem. Å då hade ja en bror som skulle mönstra å så var dä en pöjk te som bodde i samma kaseren, å då säjer far. "Va ska du göra nu, ska du följa mä du å å mönstra" sa han. "Ja" sa jag, "dä är desamma för mej var jag ä när ja exerar sa jag, för ja var van ja te vara ute så dä gjorde mej ingenting om ja var i Östersund eller var ja var på den tiden. Så ja for jag å då å mönstra. Men då såg dom att jag var gammal, å fråga "var har ni vare, har ni höllt er unnan eller har ni rymt" fråga dom. Dom trodde väl dä dom. "Nää, dä har ja inte" sa jag. "Va har ni gjort då, ni har ju skulla mönstra för en tre år sen ni" sa'n. "Ja men ja har være ute på sjön" sa jag, "å lite av värje så ja har inte kunna". "Jaha". Han skrev den där då å så var dä inte frågan om dä. Så då var ja inne då å då fråga'n "har ni nå fel?" "Nää" sa jag, "ja har inge fel. "Dä var den första som inte hade nå fel" sa han. Å ja hade

ju inge fel heller, ja tyckte dä var rolit te komma ut ja dom hade ju exirsen då. För ja mådde inte nå illa där å, dä var väl på sömmarn, dä var sex månar då bara. Så ja var där den tiden. Så kom ja ut i - va var'e - ja, ja komma ut då på höstsidan. Då ärbeta ja ett tag då - ja var i skogen å högg tror ja åt skogvaktarn där å så vär dä te ge sej iväg igen, ja fick ju inte pengar nå. ... Ja ja komme hem sen då å var hemma ett tag. Dä var då ja vart fast för dag, å börja på fria te dag då. ...

- Vad har Ni haft för arbeten i Moviken?

- Jaa - jag börja där i smedjan, för dom höll på reperera masugnen då, då börja ja mä far i smejan där, dä gjorde ja. Sen när ja komme hem när jag värt gift så värt ja ju fast anställder då. Då var ja i masugnen när ja var nygift, tappa ut järn å ja var i tröskugnen å. Å spetta. Så var ja i kölhuse, skyffla kol å spela fram tocke på kransen. Dä var dä sista ja gjorde, som ja var i masungen innan dom slog igen'en. Ja försökte lite av värje där. Men aldri uppå kransen var ja. Å på sömmarn dä var dä te vära på dagsverke, ja bruka vara ve sjön å lossa malm, tomvagner ifrån Näsviken. Då bruka ja vära nere där å lasta malm, för dä var bra förtjänst på dä. Kunna tjäna över hunnra kronor i månan på dä. Men dä var tung ärbete, dä var tungan malm vi hade te skötta. Skötta i baljer då så här å så var dä i krasen ... Vi lossa dom på dan då. Dä var en hundra ton iblann när dä var mycke vatten så dä geck lassa. Dä var fullt jobb dä. Å sen vär'e te lasta, kunde få lasta en femti ton järn tackjärn då in i storpråmarne å skicka iväg dä å. Så dä var tocke jobb då på sommarn.

- Kan Ni berätta någonting om arbetstiderna?

- Ja - dä var ju tie timmer när ja komme dit. Ja ärbeta tie timmar då. Börja sju då å sluta halv sex-sex å så var dä en timmes midda å en halvtimmes frukost då, å då blir'e fäll nära timmar kvar å sen.

- Var det ingen skiftgång?
- Ja dä var dä i masugnen, dä var skiftgång där. Dä var dä. Dä var ju bära två skift först när ja börja där, var te byta om på två skift då. Då stog dom åtta timmar å då räkna döm - dä var inte ett dagsverk åtta timmar då ä - utan dom skulle göra fyra timmar för dä var tolv timmars arbetsda då köm ja ihåg. Man gjorde ett skift, man hade inte ett dagsverke för dä ä, utan 'an skulle göra på nästa skift fyra timmar innan man feck ihop en dagpenning. Men dä vart ju bättre sen då sen dä vart organisation, så då värt dä tre skiftlag, då var dä bättre, dä vart åtta timmars arbetsdag då. Ja, dä var inte gött dä heller te komma sej på dä - vi hade nära riktiga motståndare på dä där å. Förvaltar Bovallius där på Strömbacka han var väl inte - han villa inte alls ha nå tocke fackförening hänne. ... Nä, vi hade en annan tidning vi då, vi hade Nyheterna. Vi hade en tidning som heta Såningsmannen, å han geck mä - posten kördes från Delsbo då te Strömbacka så var dä en väska som geck ner te Moviken sen å kömma tebaks då tog vi den där väskan å lämna av na där. Å den där Såningsmannen geck mä den där väska. Men tänk att inspektor - Dels var dä då - han förbju att den feck inte ta den där Såningsmannen i den där bolages väska ner. Dä var fäll nå politik i den där Såningsmannen då, dä var Saxon dänne som skrev den där. Så vi feck inte frakta'n i bolages väska mer. Nää, dä feck vi inte. Dä var en ärbetare där som hade - Nya samhälle eller va're heta - ja, dä var en tocken där vänstertidning, Nya samhället då. Men tänk er 'an har sluta å å falla ifrån. För dä var en skarpan tocken där socialisttidning dä. Å var väl rädda den skulle spridas ut bland fölke. Men han sluta han å for därifrån. Dom motarbete dä där väldit, så att dom inte skulla kunna få nån öpplysning eller nån politik eller nå a'et som dom villa ha dänne på gammel-bruke. Ja ni vet väl hur'e har väre på're här gammelbruke förr.

Man skulle rätta sej efter de där herrarna i allting då. Å var'e nära som var uppstudsia å satte emot dom, då skulle dom ha stryk, skulle ha utåv käppen. Ja vet ja när ja kom tebaks te Henriksförs - min farfar han täla öm han - då han var i smeja - han var på ett bruk som heter Svartnäs bruk han - då hade döm småpöjkar där, dom smidde spik å hade småpöjkar där i smeja. Å dom gjorde fäll nå rackartyg dä där småpöjka. Då vart dom en dag oppkalla, dom skulle på kontore då, för då skulle dom ha stryk. Å dom var fäll så rädd dom där pöjkarna, dom grina för att dom skulle gå öpp dit då... "Ja ska följa mär er in ja" sa han " får vi höra va den där förvaltarn säger då". Å dä gjorde'n. Men dä var frågan öm dom skulle få stryk då, dom hade gjort nå otyg, mä käppen eller rötting då skulle dom dänga dom där småpöjkarna då. Men dä vart osläje då. Dä var han som slog då, den där bckhållarn. Å etter den dan så vart dä slut mä te ge pöjkarna stryk där på dä där bruke. Jo, dä har väre uselt förr, fattit å eländit på alla ställen. Dom hade fäll nära ungar förr å i familjerna, dä var en fem å sex å sju-åtta, å tie å, å fattit. Jaa. Sjukdomar var'e iblann.

- Hur var bostäderna?

- Ja, vi då på hyresfastigheterna hade väl en dålig bostad, vi bodde ju i ett hus som var stort kök å var stort, men liten kammare. Den var inte större än den där sängkammarn där vi har nunne. Å där var en öppen spis. Å inne i köke där hade vi järnspis en liten en. Å inte var'e unnergölv, dä var bära ett gölv dänna. Å på nätterna när'e var riktigt kallt, då fick dom flytta den där söffa som vi låg i - vi låg i söffa där ve fönstre - vi feck flytta den fram te spisen för dä var lite bättre ve spisen te ligga där. Å dä vart tjäla på fönstera så vi såg inte ett enda dugg ut, utan dä var is på fönstera. Hä kunna lysa lite i hörna, lite dagsljus där å. Men inte var'e fråga om dom skulle reperera nå då på den tiden ä. Nää, dä var depression. Å inte

var'e nån som begärde nå heller, trodde dä skulle vära på dä där vise. Men dä var fäll dä som hade nå bättre lägenhet, men dom var väl gammalt ändå allihop, men dä var små kamrar, dä var ett rum lame då, kammare å kök. Å så smejarne dänne, som gjorde stångjärnssmide dänne, dom låg aldrig hemma på veckerna då utan dom låg i lavve dom. I där fick döm ligga i hälm, dom hade hälm å så träslafar te ligga i. Å den där hälm, vart så ... när dom hade låe på den där så döm steg upp dom å skulle gå ut å då var dom fulla av hälm på ryggen utav dä där hälmstumparne. Då skulle dom vila i fyra timmar då å så skulle dom ta mot för dom hade skiftgång dänne i stångjärnssmea. Vila fyra timmar å så ta emot skifte då. Å sova i fyra timmar. Å ibland dä när dom sluta på kvällen, då skulle dom väl hem å äta nånting, dom hade två pöjkar dom där mästarne då mä. Den ene - ja kanske en halvtimme vart dä te lägga sej för döm var ju öppa döm å rände lame öss dom. Så dom bruka sövva när dom skulle öpp å börja arbeta igen. Å dä där lave dänne på dom låg, där var'e fönster i hörn ett så här brett fönster bära i hörne där. Å mörkt var'e där å inte nå spis. En tegelugn var'e där å där ella dom då... Å inte en bänkdell eller nånting. Iblann var'e så hett där å ibland var'e för kallt där. Ja förstår inte att fölke kunna leva hännan. Å inte hade dom nå sängklär å ligga i, dä var bara en gammal rök dä dom hade å brodde på sej. Så där geck dom an hela vecka då. På lördan då så feck dom väl ... Söndagarna feck dom ut klockan fyra å börja på ella på å dra på igen, börja å smi. Dom hade inte ledig sönda.

- Hur fick dom mat när dom bodde i lavve då?

- Ja, dom feck gå ner mä mat åt dom hemma då, dom hade fäll mat mä sej från ett hem men annars feck dom gå hem då mä mat på dagarna när dom smidde på dagarna. Sen dom gjort från sej feck dom hem å äta. Å dä var ingen vilyftiger mat, dä var nå pären öppstekta å nå fläskbit

men hon fick hålla på bra länge på de där veke träerne innan hon fick

å kaffe. Då vart nog bäst sen en vart så gammal så en fick gå i skolen för då var roligt å gå i skolen tyckte jag, då var mycke skolungar på den tiden. Å lärarinna som jag hade hon fick ha både småskola å .. annen var dag, för vi gick annen var dag, de store den ena dan å de små en dag. Så hon hade bra jobbit hon å, innan hon fick lära upp de där småungarna då. Sen vart då storskolan sen då.

- Å sen blev det konfirmation då?

- Ja, på vintern då så skulle vi gå å läsa, fick en gå då framför kyrkan då, fick en hyra rum där då, i nån bondgård fick en hyra in sig då när en skulle gå å läsa för prästen. Vi bruka vara där i fem dagar å åka hem på fredagen å vara hemma över söndag. Å kallt hade de där bönderna då, de höll inte värmen nå dom. Ja, köket dom hade var då råkallt, en fick ligga i ett kallrum. Jag gick å läste för en gammal präst jag som hette Hedlund. han sått å söv, jag fick inga frågor av en jag. Å de vet jag så väl att det var ett bibelord jag skulle läsa å då läste jag upp, jag kunnat så väl. Då sade han, dej behöver jag inte höra nåt mer sa han. Men den som var dålig, den höll han på me, men han var ju så gammal å trött, så han örska inte, han sått å söv. Ja, han var gammal, det var sista vintern han regera han där. Då var då så på den tiden att man skulle gå å läsa då, men då var dom här baptisterna här, dom gick inte å läste dom, men annars så gick dom då. Ända uppifrån skogarna kom dom dit på socknen å läste. Men nu är då väl frivilligt då.

- Jag tänkte fråga er om er mamas arbete i föräldrarhemmet om hon vävde till exempel, om hon beredde lin själv å?

- Ja, hon gjorde då hon, men spannt gjorde dom, spann lin gjorde dom, då gjorde hon så hon fick garn, lingarn då där. De där gjorde hon, vävde mycke, vävde klädtyg åt oss å, blåtyg som hon gjorde kläder av, jo, jag vet hon hade många vävar ibland, lakan å så där vävde hon, men hon fick hålla på bra länge me de där veke tråarna innan hon fick

väva något lakan. Men jag vet, dom hade ena som bruka gå dit å hjälpa knickdänka som bruka gå dit å väva mycke åt dom. Men hon var bra å väva hon. Spoln gick bara så här å så slog hon, dä var inte fråga om att hon körde fel, dä gick fort för henne, hon var van hon. Men dä var mycket å göra med den där härven innan, dä skulle blekas å de där härvorna, ligga ute. Sen skulle hon bulta med klubba så de blev lite mjuk å, för dä var ju som agnar som satt kvar i de där, jag minns vi bruka slå dem me klubba, ha dom ute på en sten å bulta de där härvorna så de blev lite mjuka, dom skulle spola dom på spolar då så dom kunde väva av de där.

- Vad hade er pappa och farfar för arbetskläder i smedjan?

- Ja, dom hade ett stort ... skinn, kalvskinn. Så dom hade alltid nåt djur som dom slakta på den tiden, å då var de inte några slaktare som köpte upp djuren på den tiden, utan vi fick slakta själv å äta upp köttet, å då var det en garvare som for där, som hetta Uggla den där, for där han då en gång på året å tog upp de där huve han då, dom kallat för huve med håret på då, hade han de där hemma ett tag då, men sen kom en tebaks då, fick dom igen de de där skinne då, så passa dom på å gjorde då å gjorde nå bärskin om nån hade nåt dåligt, å gjorde av de där då, å resten gjorde dom skor av då, hade en skomakare då som gick i gårdarna den där skomakarn då å laga skor å gjorde skor då utav de där lädret. Fick en köpa sulläder då på affärn.

- Vad kallas dom här mössorna dom har på huvudet, dom där höga?

- De är en vanlig skärmössa fast den är hög. Den där går han, han går hem å äter på middagarna. De är väl en 4-5 kilometer till gårn där den karln bor. Han gick hem å åt varje middag han. De var ingen vila för han ä. Så hade en nån matsäck med sig te frukost då, en fläskbit å en brödbit å så drack en vatten ur den där vattenhon. Hade han en flaska, kaffeflaska, mjölkflaska, med sig nån gång, dä var vatten dä. Å så åt

en långtobak, la in tocken här buss, bet en av på stora rumpa som han bet av tocke där. Tugga tocken där gubben. Men han vart lite tokig den där innan han dog. Dä komma upp i huvet på alltihop. Dä va många som hade det klent. Men dä var inte så farligt me dom som var vid bruke ä, dom villa arbeta, för dom som arbeta dom fick ju ta ut säden på bolaget, å mala så dom fick mjöl. Å en del jorbrukare hade lite säd själv å. Det hade vi å. Jag minns det var difteri ett år, då var jag väl inte så gammal, jag var väl en 10 år då. Hela bruke fick difteri, å då var det en farbror till mig han var i smedja då, men då fick han vara hemma å ta alla ungarna å sköta dom, för den där gården stod ju som uppåt skogen ensam den där. Alla ungarna fick vara där då. Å då fick han sköta dom då. Å så var det nån doktor dit då ibland å titta på. Så var det väl nån som dog då. Men dä var ju inte just nåt annat än gurgelvatten då på den tiden, å så var det nåt vitt pulver som han fick laga i träspruta som han satte i mun å spruta in de där vita i halsen. När man hade difteri var man vit i halsen förut, inte vet jag om det där vita skulle lösa upp det där i halsen då. Å så fick dom bär dit mat då å ställa maten ute då på broa då, men vi fick inte gå genom broa ut utan vi fick krypa ut genom ett fönster i kammarn på baksiden. De som kunna fick gå ut. Men maten fick dom bär dit åt oss. Men han fick betalt han då när han var hemma å skötte för dom var rädd att hela bruket skulle bli nedsmittat genom den där difterin då. Då var det väl några som klara sig, dä var dä. Dä var smittsamt det där difterit. Ja, det var väl en del som dog å till slut. Dä var väl dåligt med doktorer då.

- Fanns det nån läkare uppe i Hedvigsfors?

- Nej, vi hade en i Johannesberg, han heta Robert. Ni förstår de som bodde långt uppe i Järvsö å dom vart sjuk, då skulle dom till doktorn, eller endera att doktorn for dit. Jag vet det var en gubbe där som

skulle på lasarettet, ända uppifrån ..sjö. Å då skulle dom ro tre sjöar innan dom komma ner till bruket, sen skulle dom köra med trilla å häst till Delsbo så på tåget å ner till stan. Han var dö den karlen innan han komma fram. Jag minns dom bar en på bår från sjön så dom fick lägga en i trilla. En var skuren där, i en dans på loge, dom skar han i magen, så skulle dom till lasarettet. Då skulle dom åka på båten från Moviken, men jag undrar om inte han dog innan dom kom fram. Dä var så långa transporter på den tiden. Då var dä inga bilar då eller så, utan man skulle åka till häst å på båt å på tåg. Å doktorn kunde väl inte sy ihop tocke dära då inte.

- Var det ofta sådana där slagsmål så det kunde hända såna där olyckor?

- Hedvigsforsarna har varit väldigt i slagsmål när det var några auktioner. Dom sköt benen utav två stycken där. Den där karlen som dog på vägen han var i slagsmål, han heta Vedmark tror jag. Jo, då det var midsommar på Hedvigsfors då var det ju, då slogs dom jämt där. Dom fick stänga logen å dansen ibland då för att dom bråka å slogs då. Det gick inte ha nån dans där. Stängde då. Så fick dom ge sig därifrån då. Jag minns det var en skyttefest i .. då, för dom hade skjutbena på Hedvigsfors, å då var det folk ifrån Furberget? dom var en fem sex stycken. Å då skulle dom gå hem på kvällen. Då var det en som sprang efter, han var väl full den där. Å det var en fem sex stycken. Han tog tre gevär å slog av dom på mitten, han skulle väl dänga folk å, men dom hant ge sig iväg, så dom hant undan. Dom var sex karlar å inte kunna ge sig på karln å ge en, utan denna karln fara fram på det viset. Men han vart ju åtalad för det där, så han fick ju sitta inne fört å. Så det var ju väldigt bråk ibland. Ja, var det en aktion då på den tiden var det slagsmål alltid. Vid auktionen på prästgårn var det en å som hade väldigt med knivhugg i kroppen å. Dä va så han var däsen när han komma till doktorn. Dom haden på en släe. Men dä var ju inte nån kniv

som tog en då ä, men dom hade väl inte nåt annat än fältnivar, dom hade väl så långa knivar.

- Vilka var det som slogs, var det folk från olika trakter då?

- Ja, det var Bjuråkrar då förstår du, som kom ihop då på auktioner så var dom ovänner byar emellan då på den tin, det gick inte å komma till nån annan by då utan att dom var ovänner. Så det gick inte å nosa på nån jänta i nån annan by då inte, utan då fick man stryk om man kom dit. De gick inte dä.

- Och så var det brännvin då också förstås?

- Ja, det var det var det som gjorde allting då på den tin. Det var inte så dyrt då heller. Dom hade råd å köpa. Så gjorde dom hemkok å.

- Dom gamla där i Hedvigsfors, talade dom mycke om att det skromta å såna där saker?

- Ja, de gjorde de. Min far tala om att när han fria till min mor som var piga där på herrgårn å då var hon sexton år, å då var de inte nå folk hemma, hon var i köket, hon var barnpiga på den tiden, å pappa stod där vid storigången där, å då han stod där slog dörra upp till salen, slog upp så här mycket å slog mot vägga, men han tänkte de, de är nog nån hemma ändå. Han stod stilla han så han skulle inte visa sig han, ja, men hur det var så flytta han på sig, men då var de några andra dörrar i stället som slog igen. När han komma in i köket å fråga är de nån hemma i våningen, sa han. Nej, det var ingen som bor där, det visste hon, för dom var borta allihop. Då skromta det där. Då var det nån rackare som var där. Det var inte riktigt säkert den där herrgårn inte. Jo, mor var ute, dom var tre pigor på herrgårn, det var skärtorsdagen eller långfredagsnatten, dom skulle gå ut då för att få se några gubbar på den tiden, smågubbar, tömtar, "Om dom gick ut i skärtorsdagsnatten fick dom se sin tillkommande, å dom mötte dom"

Dom såg nå gubbar dom å dom gick ut å tocke där.

- Det måste vi få höra sen.

- Ja, dom gick väl ut dom, dom var tre stycken jäntor, å dom stod i en korsväg å så kom några såna där småtömtar som kom då, såg de där dom, men dom gick hem å la sig, ville inte stå nån längre tid å titta på det där ä. Det var vitter på den tiden, men nu är det slut på det.

- Vad var det då?

- Ja, det var såna där smågubbar som gick.

- "Ja, de var så då att det var, dom gick ut i "tocka den å" så skulle dom möta dom, å i synnerhet om dom gått över en likskare, om en likskare har gått över den där vägen, då fick dom si nåt. Å då var det en jänta till å jag som sa, nå nu ska vi gå ut å se efter om vi sir nåt, för vi vill ju bli gift vi å. Å då var de en som kom å vi hörde så väl hur det gick då en tocke der, men då .. å jag hörde så tydligt att dä krafsa i plåtar, å då va inte jag gift en me den här, jag var inte förälskad in heller då ä, men då sa vi dä att jag fick då en sme, å då mar han sme."

- Så det kunde slå in ibland?

- "Ja, men det var de som gick ut åt var ute så dom nästan svimma å. Dom såg likkistor å allt tocke där."

- Men hon hörde plåtarna. Ogda,

- "Ocken"?

- Ogda, men hon vart ju gift med en bagare hon. "Ja, lucker å tocke där, men inte hörde hon nå plåtar ä. Jag hörde gammelsmea ja. Å dä skulle vara en korsväg."

- Fanns det på midsommaraften något liknande ni skulle göra också?

- "Ja, vi skulle ut å finna ormriss, de blommar då."

- Vad var det då?

- "Omris växer på backen å dä ä blommer. Dä va två stärke kärler som gick sta å skulle si på de där, men döm gick då ... dom, dom vart alldeles nykter.
- Man vågar inte vara där, för de börjar å fräsa å leva kring den där blomman så man måste springa där ifrån.
- "Å de brukar alltid vara skromt å tocke dära på den tin, men vi var ju sällan ensammen så vi hade väl nåt följe me, å då var de två stycken då som klädde ut sig då å skulle skrämna oss, då vi stod då i den där körsvägen, men ä då, dä beköm oss inte nå de ä, för vi visste tocken dä va då, men de där hörde vi då alldeles tydligt.
- Fanns det något annat sånt där man kunde göra för att få veta vem man skulle bli gift med?
- "Ja, vi skulle ta å ställa ett kärl med vatten i, å de där skulle tvättas i tre torsdagskvällar, å de skulle stå orört i tre torsdagskvällar, tredje torsdagskvällen då skulle de komma den vi skulle bli gift me."
- Har ni prövat på det å?
- "Ja, det har jag."
- Hur gick det då?
- "Ja, men han kom inte, så jag slog bort vattnet för det vart så surt. Det var när jag tjänte på ett ställe dä."
- Vad talade dom gamla annars om om såna där saker?
- "Ja, det var ymse dä, dom trodde skarpt på skromt å tocke där. Dä var en gubbe som gick hem å gick ... å tocke där bar de iväg. En gång var de två kärler som gick ner till sjön å från Moviken, dom såg hur dom dansa i ... å svängde runt, hade rutiga kjolar, bondpolska."
- .. Rätt över tåkten så är den där laan mitt emot skolan, där var döra öppen på den laan, å där såg de där gubbarna som gick ner till sjön då hur dom dansa där å svängde. Å då fråga dom efter om skol-

ungarna hade varit där å dansat, men dom hade inte vart där. Då begrep dom att det var nåt ...

- "Å det var en som skulle lassa ved på ett lass, å då fick dom dit nå trä, men fick inte dit nå mer än dom där träna, dom höska en upp."

- Nej, de där var nog fel dä. Dom lassa en kärren med ved, men det sparka så väldigt kring väggen i lasset så dom trodde dom hade lasset över nåt, å dom lassa ur å lassa ur, men inte var dä nånting ä, å rättarn stod där å han var med. Då häver vi i et igen då sa han, å dä vart samma låt igen dä, samma spark på väggen, för de var brän i de där kolkärrorna så de hördes väl när dä smöla i väggen, men då tog dom å körde fram, för dom hade häst för kärren, å körde fram hästen dit. Å dä var en väg dä som gick ända från skogen till sjön, å efter berget, den stod där mitt på vägen den där kärren, därför så var de så där. Jag vet, de komma bort ungar ibland från Moviken, dom följde med till skogs. De var en jänta som komma bort, som följde med upp till skogs, å den ena jäntan som komma bort, hon var bland barna å lekte, men hon var inte borta mer än kanske en halvtimme, förrän dom sakna henne å gick å leda, men fick inte tag i na. Å dom gick å leta i skogen överallt, men fick inte alls tag i na, men då var det en pojke som var utan arbete som sa, jag skall gå å leta jag med, jag vet jag var hon är, han gick direkt till ett berg där han, dä heta klossberge de där, å där sått hon på en sten överst uppe i berget, å han könne nästan inte ta sig upp dit å få tag i na. Så dä var nån som forat henne dit. Å då fråga dom henne när dom komma hem hur hon hade följt med dit. Ja, jag följde morfar jag, sa hon, han hade skägg å sa jänta. De var töcke där vittergubbar som hade tågina me sig. Så di sir lite märkvärdit ut, å dä måste di vara å, för dä har skett de där.

- "Töcke där har varit förr mycke".

- Ja, det är troligt.
- "Å dä va en pöjk å som köm å ,.. på Storåsen. Han sått på plocka bär han när han blev tagen han. Plocka bär i förkläd. Han var borta i ett dygn han".
- Fanns det några i trakten som kunde lite mer än andra och kunde bota?
- "Ja, ... va en faster till mig som tala vid den där lilljanta å så gick hon dit å läste överna å allting, ho tog jänta som hon vart. Hon var född med segerhuva sa dom. Hon hade ju som en luva på huvet när hon vart född sa dom. Ni förstår, att dä ä mycke av sånt där gammalt man hörde, fast han kanske inte köm ihög allt. Å dä ä tocke där gammalt dom vill veta."
- Händte det att korna blev mjölkstulna nån gång?
- "Ja då. De å. Å att dom gick bört i ställe för hem. Å ibland kunde dom bli städd i skogen så att dom inte gick hem å."
- Vad berodde såna där saker på då?
- "Ja, styggt folk tror jag, mycke."
- Att nån ville ont då?
- "Ja. De var ett fruntimmer som gick öm min mammas mjölk.. å ho hade mjölkat fullt mjölkämbar, men på kvällen då fick hon inte en dröppe utav koa ä, men dan efter då hon komma dit å skulle ha mjölk då å, men sen fick hon mjölk, ja, jag gick runt ... sa hon."
- Så om man gick runt dä så?
- "Nä man gick om et bara. Å dä stod på broa dä."
- Dom hade sänt där tok förr, dom trodde på tocke där stromt dom.
- "Vi hade en ko vi sen jag vart gift, då hade vi kor, å då fick jag inte nån alls nån kalv ja, då var jag te en ... Å du skulle ha gått till meg förr så hade du fått. Ja va åstad flereste gånger, men då fick jag piller utav henne som jag gav koa."

- Vem var det som var så duktig å kunde hjälpa er då?
- "Ja, det var grannfrun dä. Tant Brodin var det fick jag det utav. Det var tanten Smith som tyckte det var för fräckt att jag skulle ha den där feta koa, dom var avundsjuka, men sen skickade jag efter de där tableterna ja, som jag fick namnet på av den där tanta. Ja, dä var mycket tokerier. Dä skulle inte mycke till innan dom vart avundsjuka. Dä ä då än i dag då."
- Brukade dom gamla skydda sig mot såna där onda makter?
- "Ja, dom säger att dom skall kasta ... å tocke där."
- Vad är det?
- "Ja, jag kan inte förklara, jag vill inte heller. Dom plocker ihop en hela hop då å går ut på kvälln å kaster ut. Vi hade pöjken våran, vi ställde en på en tuva när dä börja på å bli grönt, så här, å då ställde jag ut en på en tuva så att han komma ... å arbeta, å då han kom in var han blodöd, å då vart jag fullstöss, men på kvälln dä försvann ..."
- Jaså, det hjälpte också?
- "Jaa, det hjälpte."
- Dom har könnat trölla förr i tin.
- "Ja, men de var vedervärdigt tocke där. De var ju mycke besvär dä när inte korna kom hem. Men de lärde svärmora mi hur jag skulle göra om jag inte fick korna å gå hem."
- Jaså, vad gjorde man då?
- "Ja, dom skulle tala ve dom, korna vid ena örat på dom, å säga dom vid namn å be dom gå hem."
- Å då hände inte det där mera?
- "Nää."
- Om man blev sjuk till exempel å fick nåt utslag eller nåt sånt där, kunde man gå till nån å få hjälp?

- "Jadå, det kunde man, det var ena som gick till en bäck å ...
å hon sköljde päron i bäcken å så gick hon in å satte på, å dan
efter var hon bloröd i händerna, men då gick vi till en gubbe långt
å gå dä, å då fick hon utav han å smörja sig med, å bra vart hon.
- Dom har kunnat trolla förr, jag vet på Hedvigsfors att dom hade
en sån där trollgubbe som skulle ha föreställning .. när dom dansa,
å han dona å dona å ställde till, å så skulle en spika nånting å
gick ner på herrgårn å fråga om han kunde få några spikar av dom.
Nä, sa han, karlen med spik, jag ger dig. Har ni ingen spik då sa
han, å den där gubben hade helskägg. Har du spik du sa han, titta
får du se sa han å drog spik ur skägget på en å gick en hel näve
full av spik av den där gubben. Ja då har du väl sa gubben, då behö-
ver du inte tigga mer dä. Ja, dä var en märkvärdig trollgubbe de där,
han var en sån där buktalare också, å gubben sprang han, nä, vänta
lite sa han, du skall väl ha betalt för spiken också sa han, å be-
tala gubben då. Då börja han plocka enkronor ur skägget pån å fick
näven full av enkronor, skall du ha de här då? Men han tordas inte
ta emot det. Det var nog inte riktigt heller. Han förvilla synen
han på den där gubben. Så då kunde dom trölla på den tin. Jag minns
när han buktala å hade föreställning den där, å då var det en gammal
människa, hon var väl en sextio år, så sa han, hur gammal är du, sa
han, å då skrek det i magen på na, tre veckor. Han våga inte gå till
yngre människor inte, utan han gick till den där gamla käringa, hade
han gått till yngre hade dom kunnat trott att det var sanning. De var
nog roligt de där å. Jag minns när jag var liten å hörde på det där.
Han var knepig den där gubben. Han kunde ta fram kaniner å allt möjligt,
ja. De är så där, förviller syna på folk. Dom bruka ha husförhör å
ibland på höstfesterna, å då skulle alla människor dit som hörde socknen
till, vara där på skolan. Vi var väl med vi å, jag var väl en liten

pöjk, för då var jag ju bara å hörde på, så ropades dom upp då, då ropade dom upp kärnen till en gammelkärning, ja, han kömmer, sa hon. Jaså. Å så var de en till som dom ropa upp å, han kömmer han å,... så fick dom väl reda på att dom skulle dit. För dom skulle dit allihopa å svara på de där husförhöret. Å så kunna dom få höra dom i bibeln å nå gudsord som dom skulle läsa då för prästen som hade de där förhöre han. Dom tyckte inte om de där många heller, för dom .. sluta läsa, men dom var ledig allihop för att dom skulle vara med på det där husförhöret.

- Har ni varit med på ett sånt där husförhör?

- Ja, jag var med som lillpöjk då, men inte sen jag vart gammal, för dom tog ju bort de där på slutet, ja, det var väl då å, men dom sluta å gå. På senare tid gick dom i gårdarna å skrev upp dom så dom fick reda på hur det var då, mantalsskrev folket, skrev upp om dom hade flyttat undan eller om dom kommit tillbaks nån. Då var inte så kin- kit heller förr i tin. Aldrig nån skatt eller nåt annat var det fråga om om man arbeta på nåt ställe, nä.

- Var prästen ofta uppe åt Hedvigsfors å hade predikningar eller så där?

- Prästen ja, han var där ibland han, han hade så långa predikningar att vi somna av allihop. Han snusa han. I två timmar stod han där å predika. Å varenda jultorgon var det förvaltarn, då hade han predikan på juldagen, den där Höggen han. Då var vi där med hornmusiken å spela psalmer, sen då vi gjort ifrån oss det där så vart vi bjuden till herrgård å äta frukost där, smederna, alla smederna å stalldrängarna, inte nå brukskärlar ä, å vi då som var med å spela fick gå dit å äta frukost där. Men inte nå dagsverkare, dom var ju dom som var, ja, jag vet inte vad jag skall kalla dom för, det var skogvaktarn då å rättarn å stalldrängen å vi då, töcke där då. Dom skulle ha de lite

bättre dom då. Då fick vi åka me å.

- Hur firade ni julen i hemmet annars i Hedvigsfors?

- Ja, vi hade julgran, dä var väldigt bra dä å fint dä. Dä var dä. Men det var inte så mycket julklappar på den tiden. De kunde vara nå ... som dom gjort själv dä, ja, hade dom råd gubbarna ville dom väl köpa nån julklapp till gumman å, hon fick väl nåt dä. Julgran hade vi som vi klädde på med papper å lite av varje, konfekter å. Men de var så svårt att få tag på julgranar, för de var så mycket snö på den tiden, de gick inte å gå i skogen å trulsa ä, dä var mycket snö på den tiden när jag var liten, herregud vad mycket snö de var dä. De börja snöa hur mycket som helst å hålla på dä hela vintern. Sen då då det vart slut på julen blev vi bjudna alla ungar dit på herrgård å vara där å dricka ut julen, dansa ut julgran där på herrgårdn dä, för dom hade pöjkar dom å, Häggen. Dom hade två, tre. Så fick vi kaffe där dä. Sen gjorde vi långruppa då å rände igenom alla rummen å höll i varann. Å de där tyckte vi var roligt. Dom hade väl en 20 kor då på lagårdn, grisar å får å höns å, å allting som dom arbetade, dagsverkarna, det gick dit i lagårdn å hästarna å alltihop, hö å allting, inte nå förtjänster nå annat än smide. De enda dom fick in på bruket var av smide. Jordbruket fick dom inte in nå på, dom sålde inte nåt på den tiden. De enda dom gjorde hästarna på vintern var då dom ... å körde ut gödsel på jord å så körde dom ... åt folket med hästarna. Så då fick en en hel famn ved för 90 öre hemkörd å allting. En famn var tre alnar lång å två.. hög tror jag, så det var billigt å, de var förmöner på den tiden, å bodde fritt å, jorden fick en ha.. Behövde inte betala nåt arrende för den ä. Dä var dä som ... folk å leva.

- Var det stor skillnad vad en smed fick i förtjänst och vad en dagsverkare fick?

- Vaförla, en sme, ja, en dagsverkare hade 90 öre på vintern när han gick i dagsverke å hade 1 krona eller 1.10 på vintern, på sommarn. Smeerna, när dom smed, dom tjänte nog en 7-800 på året, men en dagsverkare fick väl en 2-350 om året. Ja, jag sa ju det att far min hade 1.10 han då han var släggdänga, min pappa, men då hade han väl 1.50 eller 1.75 då den där gubben som smidde. Men dom där gammelgubbarna som gick å arbeta dom hade sin dagpenning ändå fastän dom inte uträtta så mycket ä. Dom måste ha nåt å leva av, inte hade dom pension på den tiden ä. Nää. Så dom fick arbeta så länge dom örka å kunna, på den tin, hugga ved i vedbon å sånt där, å dom fick väl bo hos anhöriga då, som fick ha dom tills dom dog. De var inga försörjningshem då, utan dom anhöriga fick ha dom tills dom dog.
- Delade inte bolaget ut nån form utav pengar eller..?
- Nä, de tror jag inte, nä, jag vet inte hur det var, men dom hade väl nån, när dina föräldrar blev gammal, dom fick välgraschan då? "Nä, dä var bra lite dä." Jaha. Dom kallat för graschan då.
- Fanns det nåt arbete som änkorerna utförde där i Hedvigsfors som på Moviken till exempel?
- Nä, där var inte nåt arbete för änkorerna där. Dom hade inte nå, ja, dä var slåttern, då fick dom vara ute å räfsa hö på slåttern, men inte var de nåt annars. De var väl nån som var på herrgårn, dom lejde nån när dom skulle tvätta å tocke där, var väl där då.
- Vad sa ni om Moviken, ni sa något om kolugnarna?
- "Ja, de var kolugnar å då var änkorerna där."
- Tala om de där med hundarna, Viberg, kolugnarna..
- Ja, hon har berättat lite om det, har ni sett det också?
- "Å herregud, jag var många gånger nere i kolugnarna. Vi var bara två stycken i mitt föräldrarhem å dä var inte så knalt ä. Inte var de nå te slösa ä.

- Vad gjorde er pappa?
- "Han var på masugnen han. På kransen."
- Var era föräldrar från Moviken också?
- "Nej, min far var ifrån Karlskoga."
- Det var din farfar då.
- "Ja, men han härstammade från Karlskoga min pappa förstås å mamma var från Strömbacka."
- Värmlandsblodet förstås.
- "Ja, jag är värmländska."
- Var bodde ni nånstans då?
- "Ja, vi bodde i Moviken, börtoni där som skogvaktarns, där bodde vi. Å där bodde vi å sen vi vert vårat."
- Sen ni gifte er?
- "Ja, å då hade vi två kor, tre å ibland."
- Hur var det i den stugan med rum å kök å så?
- "Ett kök å sängkammare, å kammarn var inte större än den här han heller ä, å så var dä en stuga breve som vi hade å, kalla för väststuga, men dä var ju oeldade rum å allting. Men vi kunde ligga där om sommarn å så var det ju så bra å skyffla in allt skräp."
- Sen var vi dit å skulle leta reda på årtalet på den där byggninga, för det var en veranda där det var brova stolpar, dom hade svarvat de där stolparna. Hon påstod a-t den där stugan skulle vara gammal hon var där å titta å leta å leta, hon följde med upp på vinden, för hon påstod att på vind kanske det var på nån stöck nåt årtal, men dom andra gårdarna är ett par trehundra år gamla. Dom är gamla dom. Det var en loge neri där, å då titta han på dörrarna å där stod ett årtal. Hon räkna ut att den logen var 150 år han, så det hade varit tröskvärk där, där var en damm där, ett dammhjul där.
- "Dom skäckte lin där, så sten står väl kvar där än. Jag lyster gå

dit å sin, men .."

- Så den gick på vatten alltså?

- "Ja, den gick på vatten, det var ett stort vattenhjul, å en ränna å inunder var det linberedning, men de minns jag inte, de var före min mammas tid å, för dom bodde ju där å."

- Var det i er mammas tid som dom använde det där?

- "Ja."

- Odlade dom eget lin?

- "Nää."

- Dom använde det då dom sådde lin då, det gjorde dom, men dä var nog före väran tid dä. Men på Hedvigsfors minns jag dom hade sän där linsäckct där å, dä minns jag å, den där Brita, kallana för "korvBrita" hon brukar stå för den där linsäckcten å vara där, å gammalt var dä då förstår du, för dä var in under trösklogen å där stod den där då å hölla på med det där linet då. Det var några stampar som stampa då å så var de nå klor som klöste upp det där då, så det var inte underligt att hon fick lungsot å dog.

- "Jag har varit me å rivit lin å, syster min var med där dom skäckte kalla vi det för, tocke där, men dä var i mina unga år dä."

- Har ni vävt mycket själv också?

- "Ja, visst har jag vävt å, handdukar å lakan å, i mitt hem vävde dom mycke, mamma vävde kläder åt pappa, ja inte kläder, men dom gjorde dom. De var att få dom klippt dä å så att sömma ihop dom själv då. Plockväv hade vi, å då fick vi sömma plockklänningar då med en kjol som stod så, var skör då."

- Hur gjorde man plockväv då?

- "Ja, han hade skickat åstad stickylle å fick hem, å då var de te å väva, blått garn då, å väva då å så sömma då sen då. Ibland vävde vi rutit å ibland randigt. Å då var vi fin, inte var det så kinkigt på

den tiden inte. Å boruils vävar hade vi, klänningsvävar, dä var väl inte nån gång att vi skulle köpa ett klänningstyg ä, utan vi skulle ha hemvävet, de var de å sömma då sen."

- Å sticka kanske å?

- "Ja, de å, det var te å sticka strumpor."

- Har ni stickat, vävt eller sytt för att sälja nån gång?

- "Nä, dä har jag inte. Ja, jag sömma mycket åt folk, men dä vart slut med de å. Dom börja på å bli så fin av sig så, jag dugente till ä. Men åt barna sömma jag. Dä var ena som komma dit å skulle ha mig te å sömma en kostym åt hennes pojk å jag sa ifrån, men hon spände mig te de, då fick jag brästa upp en tre gånger innan jag fick nån fason på rocken. Jag fick väl femtio.öre kanske för jag gjorde dä."

- Jag vet att hon sömma en klänning åt en en gång å fick 1.50, men å dä var dyrt dä, sa hon, 1.50. Hon hade då flera tusen den där människan, 50-60.000 den där människan men det var dyrt det där 1.50. Jag fick en rögpöse kaffe å koka kaffe. Dä var allt jag fick dä.

- Ja, det var under krigstiden det där då dä inte fanns nån mat.

- "Men jag var te ... en gång å då fick jag mat, för då hade vi, dä bodde vi på ett annat ställe, vid hästnästet kalla vi et. Då hade vi inte mjöl eller nånting, men då sa jag. Men nu är det jag som skall ta å gå till ... sa jag, för det var en som hade mistat gris^{Avholm}en. Å då så tänkte jag på sammanmjalen mjöl te å baka av, å jag gick dit, å då fick jag mjöl, å sen gick jag i en annen gård å fick kornmjöl där, å så fick jag rög te koka kaffe av, jag hade fulla bördan när jag gick hem. Men då var jag gla."

202

Uppgifter av Leander Lindgren m. fru, Friggesund.

Den mångomtalade snickaren Sving i Strömbacka är morfar till Tilda Lindgrön. Sara Nyström i Moviken kunde stå blod, hästar och getingar. Vid ett tillfälle var det några personer som retade henne, men hon stödde dem då, så att de ej kunde gå därifrån!

I Leanders ungdom fanns i Hedvigsfors en förvaltare som hette Hägg. Han var militärisk av sig och ville att alla skulle lära sig skjuta. Vid ett tillfälle tågade man från herrgården i Hedvigsfors till skjutbanan - med militär disciplin - med hornmusiken i täten. Allra främst gick 2 trumslagare. Därpå följde ca 30-40 skyttar. Några knektar fungerade som befälhavare. Hela dagen var det sedan festligheter i Hedvigsfors. Leander var då ca 12 år gammal.

Det har alltid varit sed, att man vid en större middag, t.ex. begravning, 50 år etc, haft ett särskilt värdfolk som skall hälsa gästerna välkomna och se till att allt löper friktionsfritt. Värdskap är ett hedersuppdrag för t.ex. en nära vän, men man kan också leja värdfolk.